

Elżbieta Sowula-Skrzyńska*, Anna Szumiec*, Anna Borecka*, Grzegorz Skrzyński**

*Instytut Zootechniki – Państwowy Instytut Badawczy w Krakowie,

**Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kollątaja w Krakowie

WPLYW DOPLAT WYRÓWNAWCZYCH DO OBSZARÓW O NIEKORZYSTNYCH WARUNKACH GOSPODAROWANIA (ONW) NA DOCHODOWOŚĆ GOSPODARSTW PRODUKUJĄCYCH WOŁOWINĘ W RÓŻNYCH REGIONACH KRAJU

*EFFECTS OF COMPENSATORY PAYMENTS TO LESS-FAVORED AREAS
(LFA) ON THE PROFITABILITY OF BEEF PRODUCTION FARMS
IN DIFFERENT REGIONS OF POLAND*

Słowa kluczowe: dopłaty wyrównawcze ONW, dochodowość, produkcja wołowiny

Key words: compensatory payments LFA, profitability, beef production

Synopsis. Objęcie polskiego rolnictwa na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania wsparciem finansowym ma na celu podtrzymanie i rozwijanie działalności rolniczej oraz powstrzymanie marginalizacji społeczno-gospodarczej. Na podstawie danych z 79 gospodarstw określono wpływ dopłat ONW na kształtowanie się dochodów. W strukturze przychodów dopłaty do ONW stanowiły od 4,18 do 6,28%. Ustalono również, że zastosowanie tego instrumentu wsparcia spowodowało wzrost dochodów rolniczych w badanych gospodarstwach od 9,19 do 23,13% w zależności od regionu i skali produkcji.

Wstęp

Polska po wejściu do Unii Europejskiej w 2004 roku została objęta II filarem Wspólnej Polityki Rolnej, która dotyczy tzw. instrumentów towarzyszących. Wśród nich są te, które pełnią istotną rolę w rozwoju zrównoważonym, czyli: programy rolnośrodowiskowe, zalesianie, wspieranie obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania i obszarów podlegających ograniczeniom ze strony środowiska, wsparcie dla gospodarstw niskotowarowych, renty strukturalne, wspieranie grup producentów rolnych i ich związków, dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej [Wilkin 2003].

Jednym z ważniejszych instrumentów polityki regionalnej UE jest pomoc skierowana do gospodarstw położonych na obszarach o niekorzystnych warunkach do prowadzenia produkcji rolniczej (ONW). Wspieranie działalności rolniczej na tych obszarach ma zapewnić ciągłość rolniczego użytkowania ziemi, a tym samym utrzymanie żywotności obszarów wiejskich, zachowanie walorów krajobrazowych obszarów wiejskich oraz promocję rolnictwa przyjaznego dla środowiska [Czapiewski 2007¹].

Cel, materiał i metodyka badań

Celem artykułu była ocena efektywności ekonomicznej oraz określenie roli dopłat wyrównawczych ONW w kształtowaniu dochodu gospodarstw produkujących żywiec wołowy w różnych regionach kraju.

Badaniami zostało objętych 79 gospodarstw utrzymujących bydło mięsne w Południowej oraz Północno-Wschodniej Polsce. Do gromadzenia danych opracowano kwestionariusz. Pozyskane dane przypisano do trzech grup w zależności od wielkości produkcji żywca wołowego: grupa I – gospodarstwa produkujące do 50 dt żywca wołowego, grupa II – gospodarstwa produkujące 51-100 dt żywca wołowego, grupa III – gospodarstwa produkujące powyżej 101 dt żywca wołowego. Badania prowadzono w 2010 roku metodą ankiety bezpośredniej. W oparciu o pozyskane dane analizowano strukturę obszarową gospodarstw, strukturę występujących obszarów ONW oraz efektywność ekonomiczną. Do analizy wyników wykorzystano metodę statystyki opisowej, a uzyskane wyniki przedstawiono w formie tabelarycznej. Uzyskane wyniki pozwoliły na wyliczenie mierników efektywności ekonomicznej tych gospodarstw, a tym samym określić udział dopłat wyrównawczych ONW w kształtowaniu się dochodu.

Dochód rolniczy, jak i nadwyżkę bezpośrednią obliczono zgonie z przyjętą przez IERiGŻ-PIB metodyką liczenia nadwyżki bezpośredniej dla działalności rolniczej [Augustianska-Grzymek i in. 2000].

Wyniki i ich omówienie

Powierzchnia użytków rolnych jest tradycyjnym miernikiem wielkości gospodarstwa rolnego powszechnie uznawanym w literaturze przedmiotu. Według opinii Zegara [2000] wielkość obszaru gospodarstwa pozostaje nadal podstawowym kryterium jego siły ekonomicznej. Obszar gospodarstwa determinuje kształtowanie się podstawowych relacji produkcyjno-ekonomicznych, co w efekcie znajduje odzwierciedlenie w uzyskanych dochodach. Farkowski [1991] stwierdza ponadto, że „uprawnione jest posługiwanie się zróżnicowaniem obszarowym gospodarstw jako wiarygodnym wskaźnikiem ich dochodowego zróżnicowania”.

We wszystkich analizowanych regionach średnia powierzchnia gospodarstwa, w którym utrzymywano było mięsne wynosiła około 79,33 ha. W regionie Północno-Wschodniej Polski średnia wielkość gospodarstwa sięgała 50,49 ha i była ona podobna we wszystkich grupach. Zasiwy w tym regionie maksymalnie obejmowały 36,90 ha, a użytki zielone 17,66 ha. Powierzchnia własna gospodarstw stanowiła 86,26%, a dzierżawiona to 13,74%. W większości gospodarstw rolnicy dzierżawili grunty orne.

W regionie Południowej Polski wielkość gospodarstw była bardzo zróżnicowana. Maksymalnie wynosiła około 428 ha, a minimalnie tylko 10 ha. Średnio kształtowała się ona na poziomie 114,50 ha. Powierzchnia gospodarstw była ściśle skorelowana ze skalą produkcji i wraz z jej wzrostem ich wielkość rosła. Użytki zielone stanowiły znacznie mniejszą powierzchnię – maksimum 258 ha, przy średniej 37,80 ha. W tym regionie zdecydowanie wyższy odsetek gospodarstw dzierżawi ziemię, średnio stanowi to 31,88% całości posiadanego gospodarstwa.

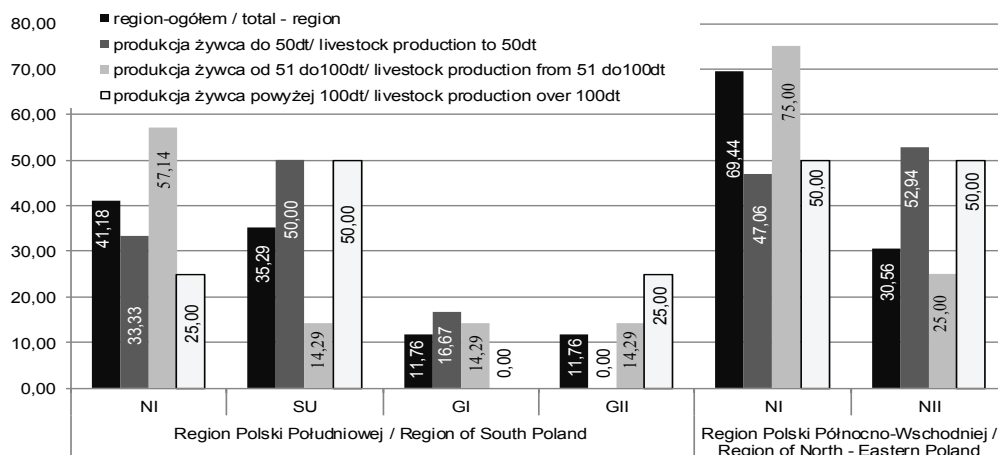
Tabela 1. Struktura obszarowa gospodarstw produkujących żywca wołowy
Table 1. Area structure of beef farms

Grupy/Group	Wielkość gospodarstwa/Farm size	Zasiwy i uprawy ogółem/Total crops and growing	Użytki zielone/Grassland	Inne*:/Other:	Powierzchnia własna/Own area	Powierzchnia dzierżawiona/Area leased	Obszar ONW/Area LFA
Region Południowej Polski/Region of South Poland (n=30)							
Region/Region	114,50	75,43	37,80	4,32	71,21	53,74	89,41
Produkcja żywca do 50 dt/Livestock production to 50 dt	35,76	16,23	18,39	1,08	27,70	9,67	35,57
Produkcja żywca od 51 do 100 dt/Livestock production from 51 do 100 dt	76,07	54,64	19,31	2,93	46,59	31,76	61,82
Produkcja żywca powyżej 100 dt/Livestock production over 100 dt	218,98	150,56	74,51	7,60	133,14	118,04	209,74
Region Północno-Wschodniej Polski/Region of North-Eastern Poland (N=49)							
Region/Region	50,49	30,53	14,58	7,51	40,88	23,24	43,44
produkcja żywca do 50 dt/Livestock production to 50 dt	51,51	36,90	9,90	7,29	39,05	23,25	45,82
produkcja żywca od 51 do 100 dt/Livestock production from 51 do 100 dt	54,62	29,12	17,66	11,35	48,75	17,55	42,80
produkcja żywca powyżej 100 dt/Livestock production over 100 dt	56,46	35,71	16,87	6,51	37,76	35,41	48,87

* Inne: las, odłogi, sady/other: forest, fallow lands, orchards

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Rysunek 1. Struktura obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania występujących w badanych gospodarstwach

Figure 1. The structure of the areas favored in the investigated farms

Typy obszarów ONW: NI – obszar nizinny I, NII – obszar nizinny II, SU – obszar specyficzne utrudnienia; GI – obszar górski I, GII – obszar górski II/LFA types: NI – lowland area I, NII – lowland area II, SU – region-specific difficulties, GI – mountain area I, GII – mountain area II

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

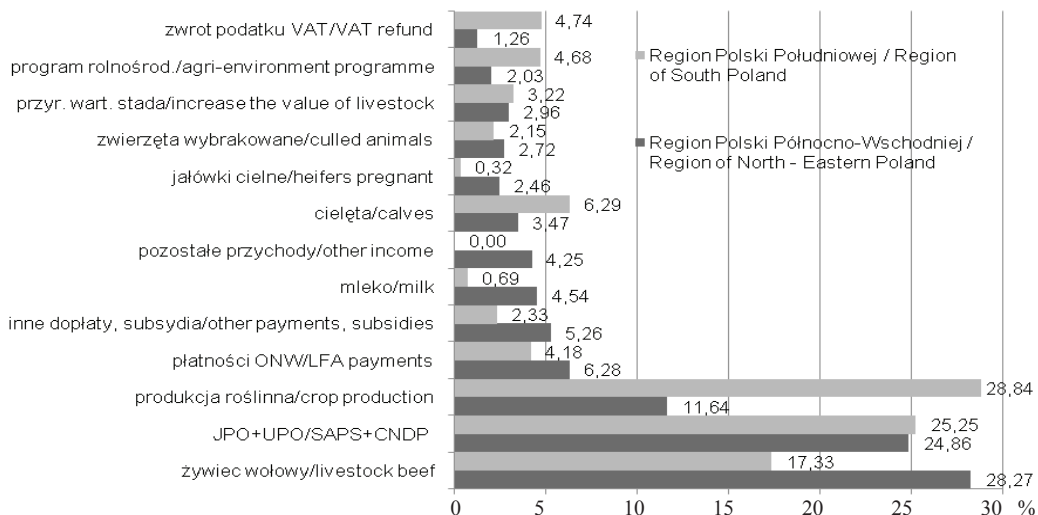
W Unii Europejskiej obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania stanowią 56% użytków rolnych. W Polsce obszary ONW zajmują powierzchnię 48,2% ogółu użytków rolnych na terenach nizinnych, natomiast na terenach górskich obszary te obejmują 1,1% UR, a obszary ze specyficznymi naturalnymi utrudnieniami 4,9% UR [Poczta, Baer-Nawrocka 2004].

W badanych obiektach obszary ONW w zależności od regionu stanowią od 84,22 do 87,63% ogółu użytków rolnych gospodarstwa. Obszary nizinne I w północnej Polsce stanowią prawie 70% UR, natomiast obszary nizinne II od 25 do 52,94%. Podobne wyniki uzyskała Roszkowska-Mądra [2006], ustalając iż w woj. podlaskim dopłatami ONW objęto aż 71,6% UR. Według autorki obszary ONW w północnych regionach kraju stanowią tereny rolnicze, na których z powodu niskiej wartości wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej i dużej powierzchni obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych (szczególnie na obszarach ONW II) nie jest wskazana intensywna produkcja rolnicza. Szans aktywizacji tych obszarów należy upatrywać w wykorzystaniu ich szczególnych walorów przyrodniczych i rozwoju agroturystyki, produkcji żywności o podwyższonych parametrach jakościowych oraz zagospodarowaniu najsłabszych gleb na cele pozarolnicze. W gospodarstwach położonych na południu Polski odnotowano prowadzenie produkcji na niemalże wszystkich typach obszarów ONW. Charakterystyczne dla tego regionu ONW górskie stanowi od 11,76 do 25% ogółu użytków rolnych.

Na wysokość przychodów (rys. 2) w badanych gospodarstwach największy wpływ miały różnego rodzaju dopłaty i subwencje, sprzedaż żywca wołowego oraz nadwyżki produkcji roślinnej. Przychody z tytułu sprzedaży nadwyżki produkcji roślinnej na południu Polski stanowiły około 28,84% i była to najwyższa pozycja w całej strukturze przychodów. W regionie północno-wschodnim pozycja ta w grupie przychodów nie była najwyższa i wynosiła 11,64%.

Sprzedaż żywca wołowego w strukturze przychodów w zależności od regionu wahała się od 17,33% na południu Polski do 28,27% w regionie północno-wschodnim i była tam najwyższym elementem składowym przychodów, co świadczyć może o dużej specjalizacji tych gospodarstw. Podkreślić w tej sytuacji należy również, że produkcja wołowiny była głównym kierunkiem produkcji we wszystkich badanych gospodarstwach. Dowodzi to, że gospodarstwa, o tym kierunku produkcji, ze względu na bardzo niskie ceny skupu jakie otrzymywali rolnicy, generowały jedynie straty.

Znaczącą pozycję w strukturze przychodów zajmują wpływy z tytułu płatności obszarowych JPO oraz uzupełniających płatności bezpośrednich UPO. W zależności od regionu są one wyrównane i stanowią od 24,86% w północnej Polsce do 25,25% na południu Polski.

Rysunek 2. Struktura przychodów w badanych gospodarstwach

Figure 2. The structure of income in the investigated farms

JPO – system jednolitej płatności obszarowej/SAPS – single area payment scheme, UPO – krajowe uzupełniające płatności bezpośrednie/CNDP – complementary national direct payments

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Zdecydowany wpływ na poprawę sytuacji ekonomicznej gospodarstw miały dopłaty wyrównawcze do obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Stanowiły one od 4,18% w strukturze przychodów dla regionu południowego do 6,28 dla regionu północno-wschodniego. W badanych gospodarstwach koszt bezpośredni wyprodukowanego 1 kg żywca wynosi od 6,21 zł na południu Polski do 8,04 zł na północnym wschodzie. Główną pozycję w kosztach bezpośrednich zajmują koszty pasz, które stanowią aż 87,77%. Aby móc w pełni porównywać gospodarstwa specjalizujące się w produkcji żywca wołowego między sobą wyliczono nadwyżkę bezpośrednią, która jest pierwszą kategorią dochodową w rachunku ekonomicznym i pozwala wstępnie – krótkotrwale wnioskować odnośnie „przyszłości” wytwarzanego produktu.

Wyliczona nadwyżka bezpośrednia (tab. 2) dla krowy w zależności od regionu i skali waha się od -519,32 do 687,65 zł, a w przeliczeniu na 1 kg wyprodukowanego żywca od -1,18 do 1,66 zł. Wyliczona nadwyżka przyjmuje wartości dodatnie jedynie w regionie Południowej Polski. Dodatnia nadwyżka oraz niskie koszty pasz nie uchroniły jednak przed poniesieniem straty rolników z tego regionu produkujących wołowinę. Strata z 1 kg wyprodukowanej wołowiny wyniosła w tym regionie 11,50 zł, dopiero po doliczeniu dopłat rolnicy zyskali 35 groszy na 1 kg.

Wyrazem efektów ekonomicznych oraz nakładów jakie poniosły gospodarstwa produkujące żywiec wołowy był osiągnięty przez nie dochód z działalności oraz dochód rolniczy netto. Dochód z działalności w przeliczeniu na 1 kg żywca średnio we wszystkich gospodarstwach wahał się od -13,97 do -7,87/zł. Analizując dochody całego gospodarstwa stwierdzamy, iż przyjmują one wartości dodatnie. Ich wysokości nie zawdzięczamy produkcji wołowiny, gdyż ta przynosi straty, ale sprzedaży nadwyżki produkcji roślinnej oraz różnego rodzaju płatnościom, które otrzymują rolnicy jako rekompensata poniesionych kosztów. Należy podkreślić, iż na dochodowość gospodarstw produkujących żywiec wołowy zdecydowany wpływ miały płatności wyrównawcze ONW. Zastosowanie tych narzędzi Wspólnej Polityki Rolnej powoduje wzrost dochodów rolniczych w badanych gospodarstwach w przedziale od 9,19 do 23,13%.

Tabela 3. Dochodowość w badanych gospodarstwach produkujących żywiec wołowy
Table 3. Profitability in the investigated farms producing beef livestock

Wyszczególnienie/ <i>Specification</i>	Jedn./ <i>Unit</i>	Region/ <i>Region</i>		Produkcja żywca do 50 dt/ <i>Live- stock production to 50 dt</i>		Produkcja żywca od 51 do 100 dt/ <i>Live- stock pro- duction from 51 do 100 dt</i>		Produkcja żywca powyżej 100 dt/ <i>Live- stock produc- tion over 100 dt</i>	
		Pn wsch/ <i>NE</i>	Pd/S	Pn wsch/ <i>NE</i>	Pd/S	Pn wsch/ <i>NE</i>	Pd/S	Pn wsch/ <i>NE</i>	Pd/S
Nadwyżka bezpośrednia na 1 kg żywca/ <i>Gross margin of beef</i>		-0,52	1,23	-1,18	0,98	0,38	1,66	-1,09	1,50
Dochód z działalności na 1 kg żywca/ <i>Operating income per 1 kg livestock</i>	zł/rok	-11,51	-11,50	-13,01	-10,00	-7,91	-7,87	-6,42	-15,97
Dochód z działalności z dopłatą na 1 kg żywca/ <i>Operating income with payments per 1 kg livestock</i>		-2,01	0,35	0,86	0,81	-0,99	4,76	-2,95	-3,20
Dochód rolniczy netto z całego gospodarstwa w przeliczeniu na 1 kg żywca/ <i>Net farm income with all farm per 1 kg live- stock</i>	zł/kg	4,49	17,23	9,74	9,95	3,84	16,68	0,96	23,02
Dochód rolniczy netto z całego gospodarstwa w przeliczeniu na 1 ha/ <i>Net farm income with whole farm per 1 ha</i>	zł/ha	367,87	1 285,29	655,90	1 008,99	672,99	1 518,77	-321,52	1 243,55
Udział dopłat ONW w dochodzie rolniczym netto gospodarstwa/ <i>Participation in the LFA payments of net agricultural income farm</i>	[%]	17,79	15,25	15,64	23,13	15,89	9,19	20,34	22,98

Źródło: opracowanie własne
 Source: own study

Podsumowanie

Objęcie polskiego rolnictwa różnymi instrumentami wsparcia finansowego, szczególnie na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, ma na celu podtrzymanie i rozwijanie działalności rolniczej ze względu na wyższe koszty lub gorsze wyniki produkcji osiągnięte w stosunku do gospodarstw zlokalizowanych w korzystniejszych warunkach. Jest to bardzo istotne w przypadku produkcji wołowy, ponieważ niska dochodowość z produkcji i nieakumulowanie kapitału, jest przyczyną całkowitego zatrzymania procesów inwestycyjnych w tym kierunku specjalizacji. Nie postępuje także proces koncentracji produkcji ani unowocześniania technologii. Rolnicy nie są zainteresowani wzrostem skali produkcji lecz poszukują alternatywnych źródeł dochodu. Skutkuje to dalszym rozpraszaniem się produkcji.

Uzyskiwane dopłaty oraz dotacje przez badane gospodarstwa w głównej mierze decydowały o dodatnim wyniku ekonomicznym prowadzonej działalności rolniczej. Należy podkreślić, iż przychody gospodarstwa generowane były głównie poprzez sprzedaż nadwyżki produkcji roślinnej oraz płatności obszarowych i płatności ONW. Sprzedaż żywca wołowego w strukturze przychodów w zależności od regionu wahała się od 17,33% na południu Polski do 28,27% w regionie północno-wschodnim i była

tam najwyższym elementem składowym przychodów, co świadczyć może o rosnącej specjalizacji tych gospodarstw. W strukturze przychodów dopłaty do ONW stanowiły od 4,18 do 6,28% w zależności od regionu. Ustalono również, że zastosowanie tego instrumentu wsparcia spowodowało wzrost dochodów rolniczych w badanych gospodarstwach od 9,19 do 23,13% w zależności od regionu i skali produkcji.

Literatura

- Augustyńska-Grzymek I., Goraj L., Jarka S., Pokrzywa T., Skarżyńska A.** 2000: Metodyka liczenia nadwyżki bezpośredniej i zasady typologii gospodarstw rolniczych. FAPA, Warszawa.
- Czapiewski K. Ł.** 2007: Dopłaty wyrównawcze ONW – instrument wspierający rozwój gospodarczy czy poprawiający jakość środowiska? Przyrodnicze uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich. Studia Obszarów Wiejskich 12, PTG, PAN IGiPZ, Warszawa, 99-112.
- Farkowski Cz.** 1991: Dochodowe zróżnicowanie rodzin chłopskich. Wyd. SGGW, Warszawa, 18.
- Pocza W., Baer-Nawrocka A.** 2004: Obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania w nowych krajach członkowskich Unii Europejskiej. *Acta Agraria et Silvestria*, Serier *Agraria*, Sekcja Ekonomiczna, PAN, vol. XLIII/1, 61-73.
- Roszkowska-Mądra B.** 2006: Wsparcie finansowe obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) w województwie podlaskim i możliwości ich rozwoju. *Zeszyty Nauk. AR Wrocław, Rolnictwo*, LXXXVII, 540, 421-426.
- Wilkin J.** 2003: Kierunki i uwarunkowania wykorzystania instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej w odniesieniu do rolnictwa i obszarów wiejskich. *Więś i Rolnictwo*, 1, 50-74.
- Zegar J.S.** 2000: Dochody gospodarstw chłopskich w okresie transformacji (na przykładzie gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną). IERiGŻ, Warszawa, 27.

Summary

The aim of the study was to evaluate the economic efficiency and the determination of compensatory payments to LFA in formation of incomes of beef farms producing in different natural conditions.

The study was covered 79 farms keeping beef cattle in Poland – South and North-East. For data collection was developed a questionnaire. Farms are assigned to three groups depending on the size of beef production.

Areas LFA comprise 84.22-87.63% of total farmlands of studied objects. The sales of beef depending on the region, comprise from 17.33 to 28.27% in the structure of income.

Significant effect on improvement of economic situation of beef farms had compensatory payments to less-favored areas (LFA). They comprise from 4.18% in incomes structure of south region to 6.28% for north-east region. During the analysis of farm profitability it was stated that owing to LFA the farmers' incomes increased to about 15.25-17.79%. Summing up it is necessary to point that obtained by studied farms compensatory surcharges and grants decided mainly of positive economic result of agricultural activity.

Adres do korespondencji:

dr inż. Elżbieta Sowuła-Skrzyńska
Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy
Dział Technologii, Ekologii i Ekonomiki Produkcji Zwierzęcej
ul. Krakowska 1
32-083 Balice
tel. 666 081 220
e-mail: esowuła@izoo.krakow.pl